

Отже, врегулювання методологічних основ визначення результативності підприємства у фінансових і податкових звітах дасть можливість прозорій оцінці та контролю грошових потоків підприємства і оперативності сплати всіх необхідних платежів за їх черговістю і необхідними напрямками.

Список літератури

1. Базась, М. Ф. Теоретико-методологічні засади судово-бухгалтерської експертизи [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. Ф. Базась. – К. : МАУП, 2007. – 488 с.
2. Кравченко, В. І. Зміцнення фінансів місцевих органів влади і регіональна соціальна політика України. Економіка України та шляхи її подальшого реформування [Текст] // Матеріали Всеукр. наради економістів, м. Київ, 14–15 вересня 1995 р. – К., 1996. – С. 301–302.
3. Миргородська, Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн [Текст] : навчальний посібник / Л. О. Миргородська. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
4. Пелех, С. М. Бухгалтерський облік [Текст] : курс лекцій / С. М. Пелех, Е. М. Рожкова. – Львів : ЛБІ НБУ, 2006. – 187 с.
5. Ткаченко, Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність [Текст] : підручник / Н. М. Ткаченко. – К. : Алерта, 2006 – 1080 с.

Summary

Some questions of teoretiko are considered – methodological management the streams of payments on the basis of necessity of reflection of tax differences for a financial account on calculations after taxes and uncontrollability at times receipts of resources after effectiveness of determination of tax obligations.

Отримано 14.12.2009

УДК 336.71:339.747

*І.П. Сенищ, аспірантка Університету банківської справи
Національного банку України, м. Київ*

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті проведено стислий аналіз фінансової нестабільності в Україні, визначено основні причини її виникнення та наслідки. На основі аналізу поточної ситуації у банківській системі країни та результатів запроваджених заходів з боку регулюючих органів наведено прогноз її подальшого розвитку.

Ключові слова: фінансова криза, банківська система, перспективи розвитку.

Постановка проблеми. На сучасному етапі негативні тенденції та проблеми у розвитку світової фінансової системи в умовах боротьби зі світовою фінансовою кризою зберігаються, незважаючи на значні та скоординовані зусилля провідних країн світу та міжнародних

фінансових організацій. Практично у всіх країнах світу спостерігається спад виробництва, зниження рівня зайнятості населення. Виявилися хибними прогнози того, що глобальна фінансово-економічна криза відбудеться у середньостроковій перспективі, матиме сегментарний характер та не зачепить так глибоко всю світову економіку. На жаль, Україна опинилася у групі країн, економіка та фінансова система якої через дії певних внутрішніх та зовнішніх факторів постраждали найбільше.

Актуальність даного питання потребує вирішення низки проблем, серед яких важливими є визначення головних причин поглиблення фінансової кризи в Україні, виокремлення наслідків кризи для банківської системи для прогнозу перспектив її розвитку в подальшому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань фінансової нестабільності та кризових явищ займалося багато вітчизняних вчених та науковців із країн СНД, зокрема А. Анікін, О. Василік, А. Грязнова, Л. Дробозіна, І. Д'яконова, А. Єпіфанов, Н. Заяц, М. Монтеc, С. Мочерний, К. Павлюк, В. Попов, І. Сало та ін.

Дослідженню сучасних процесів, пов'язаних з посиленням світових кризових явищ та їх впливом на фінансову систему України, присвячено праці Б. Данилишина, І. Дорошенка, О. Прядка та багатьох інших учених-економістів. Проте детальнішого аналізу та дослідження потребують фактори поглиблення фінансової нестабільності в Україні, наслідки кризи для економіки та банківського сектора, зокрема перспективи розвитку української банківської системи в умовах фінансової нестабільності.

Метою даної статті є визначення головних причин та факторів поглиблення фінансової нестабільності в Україні, виокремлення основних наслідків кризи для банківського сектора, та на основі аналізу поточної ситуації у банківській системі країни і результатів запроваджених заходів з боку регулюючих органів здійснити прогноз її подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Економіка та фінансова система України зазнали значних втрат через розгортання глобальної фінансової кризи. Так, за період фінансової нестабільності в нашій країні національна валюта девальвувала більше ніж на 80 %, фондовий індекс ПФТС за цей період впав майже на 70 %. Рівень ВВП знизився у I кв. 2009 р. на 20,3 %, у II кварталі – на 17,8 % до відповідного періоду 2008 р. [6].

Серед основних факторів, що передували кризі в Україні, можна виокремити:

- значний дефіцит поточного рахунку;
- швидке нарощування зовнішнього боргу;

- вразливість банківського сектора, обтяженого валютними дисбаланси, необхідністю рефінансування значного короткострокового іноземного боргу, істотною часткою проблемних активів у кредитному портфелі та втратою довіри до банків з боку вкладників [7].

Суттєвим негативним фактором була також неузгодженість і протиріччя у прийнятті рішень на вищому рівні, які більшою мірою визначалися політичними, а не економічними мотивами.

Загалом діяла сукупність внутрішніх та зовнішніх факторів, які поглибили вплив світової фінансової нестабільності в Україні (табл. 1).

Таблиця 1

Фактори поглиблення фінансової кризи в Україні

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
<ul style="list-style-type: none"> - фактична прив'язка курсу гривні до долара США; - зміни кон'юнктури на міжнародних фінансових ринках; - зосередженість вітчизняних виробників на зовнішніх ринках, застій внутрішніх ринків; - задоволення попиту населення за рахунок імпорту, що підірвало зовнішньоторговельний баланс країни; - значний обсяг корпоративних позик – близько 35 млрд. дол. США, лівова частка яких була спрямована на імпорт споживчих товарів (не маючи можливості рефінансувати ці позики, українська економіка отримала проблеми не лише із зовнішньоторговельним сальдо, але й із сальдо поточного рахунку) 	<ul style="list-style-type: none"> - структурні та політичні фактори; - чинники “стадної поведінки”, психологічного ризику, епідемічного поширення кризових явищ; - зниження кредитних рейтингів більшості українських банків, що стало додатковим поштовхом для паніки серед вкладників банків; - слабка бюджетна політика держави, зростання соціальних видатків; - монетарна політика “дорогих грошей”, котра перекрила підприємствам доступ до кредитів та підірвала економічне зростання; - криза довіри до банківського сектора та нестабільна політична ситуація в країні

В Україні світова фінансова нестабільність має кілька проявів. По-перше, вона призвела до кризи ліквідності у банківському секторі. Останні кілька років вітчизняний банківський сектор активно розвивав кредитування за рахунок залучених із-за кордону фінансових ресурсів. Проте в умовах розгортання світової фінансової кризи більшість закордонних банківських установ згорнули свої кредитні програми, тим самим поставивши українські банки перед загрозою кризи ліквідності. Необхідність повертати закордонні позики змусила банки пере-кредитовуватися за вищими ставками, тобто позичати значно дорожчі ресурси, в результаті чого зросли ставки за кредитами. Підвищились вимоги до фінансового стану позичальників, а також вимоги до

резервування за кредитними операціями, введені Національним банком України, що також призвело до подорожчання кредитів. Подорожчання кредитних ресурсів завдало значних збитків реальному сектору економіки України.

По-друге, світова фінансова криза призвела до падіння валового внутрішнього продукту. Так, зі зниженням обсягів промислового виробництва погіршилася ситуація в експортоорієнтованих секторах економіки. Фінансова криза призвела до підвищення світових цін на енергоносії, що особливо негативно відобразилося на вітчизняній економіці через велику її залежність від цін на нафту та газ. Зниження попиту на продукцію на зовнішніх ринках, а також недоступність джерел кредитування та інвестування призвели до зниження ВВП України.

По-третє, в Україні спостерігається підвищення рівня інфляції, викликане не лише внутрішніми, а й зовнішніми чинниками. Зростання рівня цін було спричинене імпортом загальносвітової інфляції, темпи якої прискорилися з початком світової фінансової нестабільності. Сьогодні світове зростання інфляції викликане двома причинами: знеціненням американського долара та підвищенням вартості енергоресурсів і продуктів харчування. Це особливо актуально для України, адже значний обсяг споживчих товарів імпортований. Внутрішній чинник інфляції – знецінення національної грошової одиниці, зростання видатків держбюджету, невиправдана грошова емісія.

По-четверте, світова нестабільність спричинила девальвацію гривні понад 80 % за період кризи в Україні. Значні запозичення корпорацій та держави в іноземній валюті, понад 50 % виданих валютних позик банків спричинили високий рівень доларизації економіки України. Відповідно, із розгортанням фінансової кризи почався відтік фінансових ресурсів за кордон, що спричинило нестачу іноземної валюти в країні. Разом із панікою та ажіотажним попитом на іноземну валюту на внутрішньому ринку відтік ресурсів спричинив різке знецінення гривні.

По-п'яте, нестабільна ситуація з національною валютою і долларом спричинила відтік коштів із банківської системи. Відтік депозитів за період кризи становив близько 30 млрд. грн., що позначилося різким зниженням ресурсів банківської системи і згортанням кредитно-інвестиційної діяльності. Знецінення гривні погіршило можливості позичальників виконувати свої зобов'язання перед банками, відповідно частка проблемної заборгованості банків зросла.

По-шосте, криза призвела до зростання рівня безробіття у країні, оскільки вплинула на основні рушійні галузі економіки (будівельну,

металургійну, банківську), де спостерігається падіння виробничих показників та, як наслідок, звільнення працівників. Зокрема, лише банківський сектор завершив 8 місяців 2009 р. зі збитками 2,6 млрд. дол. США [2].

Задля мінімізації наслідків фінансово-економічної кризи Урядом та Національним банком України було прийнято низку заходів впливу, які забезпечили достатній рівень ліквідності банківської системи та допомогли уникнути колапсу банківського сектора завдяки підтримці системних банків. Першочерговими були заходи із внесення законодавчих змін щодо посилення операційної незалежності НБУ, приведення ринкового курсу гривні до офіційного та утримання в подальшому незначного розриву між ними. Другий напрям стосувався забезпечення достатньої ліквідності окремих банків та банківської системи в цілому з метою утримання її стабільності. Задля нормалізації ситуації на валютному ринку Національний банк запровадив певні адміністративні обмеження, ввів у дію цільові валютні аукціони, періодично здійснював валютні інтервенції, змінив методику розрахунку валютної позиції банків та встановив ліміти валютної позиції, знизив облікову ставку. Було здійснене рефінансування банків у значних обсягах, також було посилено норми обов'язкового резервування за кредитуванням в іноземній валюті тощо [7].

На основі аналізу поточної ситуації у банківській системі країни та результатів запроваджених заходів з боку регулюючих органів можна навести прогноз її подальшого розвитку.

Дефіцит фінансових ресурсів сьогодні змусить банки впроваджувати ефективніші програми ризик-менеджменту. Банки ретельніше оцінюватимуть кредитоспроможність позичальників. Через значний відтік депозитів у банках зменшилася ресурсна база. У зв'язку із світовою кризою закордонні джерела запозичень практично недоступні, тому поповнити ресурсну базу банки зможуть, лише залучивши кошти у населення під значно вищі відсотки (за умови відновлення довіри населення до банківського сектора, а також випускаючи облігації внутрішньої позики. Ці джерела фінансування є досить дорогими для банківської системи, отже, ставки за кредитами залишатимуться на досить високому рівні. Залучені кошти банки, швидше за все, спрямують на споживче кредитування, тому ставки за такими позиками залишаться на докризовому рівні. Водночас іпотечне кредитування відновиться не скоро через відсутність довгострокових ресурсів у банківській системі. Імовірно, що кредитування в Україні відновиться у кращому разі на початку наступного року. У такому випадку криза на фінансовому ринку закінчиться в середині 2010 р.

Аналітики не виключають спроб лобіювання у Верховній Раді України закону про заборону дострокового зняття депозитів. Такі закони давно діють за кордоном (у США та Європі). Саме тому відтік коштів із західних банків із початком кризи виявився незначним. Після кризи ставки за депозитами ще довго залишатимуться високими через дефіцит ресурсів у банківській системі [4]. Однією з ознак закінчення кризи на банківському ринку стане повернення в банки довгих депозитів.

На початку кризи більшість банків істотно зменшили видатки на інформаційні технології: практично всі діючі на той момент проекти були заморожені, витрати на утримання ІТ-систем скоротилися на 70-80 % [4]. Економія на ІТ вже спричинила відплив клієнтів із деяких банків, а також затримку платежів між установами, іноді неможливість поповнити рахунок чи зняти готівку в банкоматах. Тому із закінченням кризи банки змушені будуть витратити на відновлення повноцінної роботи своїх ІТ-систем значні кошти. У такій ситуації переваги отримують установи, що несуттєво скоротили видатки на ІТ під час рецесії. При цьому після кризи в Україні можуть з'явитися віртуальні банки – фінансові заклади, які не мають філіальної мережі та здійснюють усі операції з обслуговування клієнтів у режимі он-лайн (за такою схемою працюють деякі банки в Росії). Такі установи з'являться у першу чергу через невисокі видатки на їхню організацію у порівнянні з традиційними банками.

Український банківський сектор очікує хвиля злиттів та поглинань, в результаті якої кількість діючих банків в Україні істотно скоротиться. Ринок захоплять найбільші гравці, які сьогодні мають державну підтримку (рекапіталізація та рефінансування НБУ). Іншою причиною зростання концентрації банківського сектора стане відхід вкладників із малих банків.

Імовірно посиляться вплив іноземних фінансових установ. Через певний період часу частка іноземних банків може перевищити 50 % у банківському секторі, оскільки здебільшого саме ці банки стабільно одержуватимуть фінансову підтримку від материнських структур.

Після кризи регулювання банківської системи стане жорсткішим. Національний банк України звертатиме найбільшу увагу на збалансованість активної й пасивної бази (відповідність строків кредитування термінам дії залучених коштів), а також на кількість проблемних позичальників і обсяг токсичних активів. Особлива увага приділятиметься збалансованості валютного кредитування та джерел валютних надходжень клієнтів.

Висновки. Таким чином, вітчизняна фінансова система та її основна складова – банківська система стоять перед дуже серйозним випробуванням. Світова фінансова криза призвела до відчутних наслідків, серед яких криза ліквідності банків, криза реального сектора економіки, погіршення загального соціально-економічного становища в країні. Криза виявила вразливість банківської системи в плані недостатньої якості кредитного портфеля, низької якості управління ризиками та, головне, браку довіри з боку населення. Тому для виходу з кризи та забезпечення подальшого сталого економічного зростання Україна потребує подальшої реалізації плану фінансової стабілізації, яку здійснює НБУ, і більшої підтримки в цьому інших гілок влади, затвердження та реалізації програми макроекономічної стабілізації зі швидким проведенням структурних реформ, а головне – повернення довіри до банківської системи.

Список літератури

1. Глобальна перебудова [Текст] / О. Шкарпова, В. Руденко // *Контракти*. – 2009. – № 29–30. – С. 23–24.
2. Збитки українських банків досягли \$ 2,6 млрд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/business/968723>.
3. Кравчук, К. Загадки кризи [Текст] / К. Кравчук // *Контракти*. – 2009. – № 27–28. – С. 25–26.
4. Майбутнє покарає / О. Шкарпова, К. Дружерученко // *Контракти*. – 2009. – № 29–30. – С. 18–19.
5. Міщенко, В. Шляхи подолання фінансово-економічної кризи в Україні [Текст] / В. Міщенко // *Вісник НБУ*. – 2009. – № 2. – С. 3–7.
6. Основні показники соціально-економічного розвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Петрик, О. Фінансова криза в Україні та заходи щодо її подолання [Текст] / О. Петрик // *Вісник НБУ*. – 2009. – № 8. – С. 4–10.
8. Причини та наслідки впливу світової фінансової кризи на розвиток банківського і реального секторів економіки України [Текст] / О. Вовчак, Н. Поляк // *Вісник НБУ*. – 2009. – № 8. – С. 22–25.

Summary

In the article brief analysis of financial instability in Ukraine is conducted, main reasons of its origin and consequences are outlined. The forecast of further banking system development is considered under analysis of up-to-date situation and the results of regulatory bodies' measures taken.

Отримано 15.12.2009